

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՅԵՐ ՀԱՄԱՑԱՆՅԻ ԱԴԻԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՏԻՐՈՒՅԹՈՒՄ

ՄԻԵՐ ՀՈՎԻԱՆՆԻՍՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու
Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետ
ՀՀ, Երևան, Աբովյանի 52
Էլ. հասցե՝ mher.hovhannisyan@ysu.am
Հոդվածը ներկայացվել է 22.07.2019, գրախոսվել է 02.05.2020, ընդունվել է
տպագրության

Ներածություն

Հայոց նորօրյա պետականության հիմնադրման պահից ի վեր որպես կարևոր մարտահրավեր շարունակում է մնալ Ադրբեջանի կողմից վարվող ապատեղեկատվական քարոզչությունը: Դրա մեջ ուրույն տեղ է զբաղեցնում պատմագիտական բովանդակությամբ ապատեղեկատվությունը: Ռեալի դաշտում պարտություն կրած հակառակորդը զարգացնում է խորհրդային ժառանգությունից իրեն բաժին հասած «Բունիաթվյան դպրոց»-ի¹ կեղծիքների հարուստ փորձը: Հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների ներկա փուլում այդ դաշտի խնդիրները առավել արդիական են, քանի որ նման ապատեղեկատվության մի մեծ հորձանուտ ուղղվել է դեպի ամենահաս համացանցը: Մի հարթակ, որից օգտվողների թիվը 03.03.2020 թ. դրությամբ կազմում էր 4,574,150,134 մարդ²: Այսպիսի լսարանի առկայությունը բավական է հասկանալու, թե այսօր ինչքան կարևոր է համացանցում հակամարտության վերաբերյալ մեր դիրքորոշումը պատմագիտության ապացուցելիության տեսանկյունից պատշաճ ներկայացնելը: Նման դիրքորոշման ռազմավարություն մշակելու համար, կարծում ենք, առաջնային է հակադիր կողմի համացանցային քարոզչության դաշտում իրականացվելիք քաղաքականության բազմակողմանի քննությունը: Այս առումով խիստ էական է ադրբեջանական կողմի խնդրո առարկայի՝ հա-

---

¹ Չիա Բունիաթովի կողմից հիմք դրված պատմագիտական կեղծարարությունների առաջին օրինակ կարելի է դիտարկել Ադրբեջանի «միջնադարյան պատմության» անդրադարձող ուսումնասիրությունը՝ Буниятов 1965.

² Internet Usage Statistics. The Internet Big Picture. World Internet Users and 2020 Population Stats (03.03.2020).

մացանցում Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրին վերաբերող³ պատմագիտական հարցերի ներկայացվածության արդի վիճակի գնահատումը:

Նմանօրինակ հակամարտությունների քարոզչության բուրգի հիմքում ընկած է պատմագիտական ապացուցելիության հարցը: Այսօր, համացանցի կիրառականության վերոհիշյալ պայմաններում, այն առավել, քան կարևոր է: Հիմնախնդրի շուրջ յուրաքանչյուր լրատվություն, պետական մակարդակով արված հայտարարություն, հայտնվելով համացանցում, գտնվում է անընդհատ թարմացման փուլում. ի հայտ են գալիս նորերը՝ տեղեկատվական դաշտին հետևող օգտատերերին շեղելով նախորդներից: Պատմագիտական ապացուցելիություն ապահովող գիտաճանաչողական տեղեկատվության տեսակն է մնում հարատև, քանի որ, ի տարբերություն նախորդների, այն հերքելը, ինչպես և ստեղծելը, համեմատաբար երկար ժամանակ և միջոցներ է պահանջում: Նման հարատևությունը հավաստող գլխավոր փաստարկը համացանցի որոնողական համակարգերում Արցախի վերաբերյալ փնտրտուքների ժամանակ ստացված արդյունքների առաջին հորիզոնականներում հայտնված գիտաճանաչողական բնույթի տեղեկատվություն պարունակող կայքերն են, որոնց վերաբերյալ դիտարկումներին կծանոթանանք հաջորդիվ:

Հակահայ պատմագիտական քարոզչության թեման Ադրբեջանի իշխանությունների քննարկման տիրույթում

2000-ականներից այսրկովկասյան տարածաշրջանում (առավել քան 90-ականների երկրորդ կեսից հետո) համացանցի ներգրավումը ավելի մեծ քայլերով սկսեց ընթանալ⁴: Այս հանգամանքը դրական ներգործություն ունեցավ նաև քարոզչության հարթակները ավանդականից դեպի համացանց կենտրոնացնելու ուղղությամբ: Հայ-ադրբեջանական հակամարտության գործող կողմերի մոտ համացանցային դաշտի հանդեպ հետաքրքրությունը հետզհետե ավելացավ: Պատճառը առավել մեծ լսարանին կարճ ժամանակում անհրաժեշտ տեղեկատվություն հասցնելու հնարավորությունն էր:

Առհասարակ, պատմագիտական ապացուցելիություն ապահովող գիտաճանաչողական տեղեկատվության համակարգումները պետական կառույցների կողմից, ի տարբերություն Հայաստանի և Արցախի Հանրապետությունների, Ադրբեջանում համեմատաբար վաղ սկսեցին իրականացնել: 1999 թ. Ադրբեջանի նախագահ Հեյդար Ալիևը, ելույթ ունենալով Նախիջևանի հինքնավար Հանրապետության 75-ամյա հորեյլանը համա-

³ «Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիր» եզրույթի համար հիմք ենք ընդունել ՀՀ ԱԳՆ պաշտոնական ձևակերպումը (12.02.2019):

⁴ World Development Indicators: Armenia, Azerbaijan, Georgia (12.02.2019).

կարգող պետական հանձնաժողովի նիստում, ասաց. «Եվ այստեղ մեր գիտնականները նշեցին, որ շատ հայ գիտնականներ, իսկ հիմա ոչ միայն գիտնականներ, այլ նաև հասարակ մարդիկ, քաղաքական գործիչներ փորձում են ապացուցել, որ ադրբեջանական տարածքների մեծ մասը, իբրև թե, պատկանել է Հայաստանին: Այս տեսակետից ելնելով՝ նրանք, սկսած 1988 թվականից, կտրուկ հարց բարձրացրին այն մասին, որ Լեռնային Ղարաբաղը հայկական հող է... Մենք պետք է տանք նրանց արժանի պատասխան, ապացուցենք ամբողջ աշխարհին, որ այդ հավակնությունները անհիմն են, հորինված: Իսկ դրա համար պետք է ստեղծվեն հիմնավորված փաստաթղթեր, հիմնարար գիտական, հանրաճանաչ ուսումնասիրություններ: ...Եվ հետագայում պետք է ստեղծել այնպիսի ուսումնասիրություններ, որ դրանք անընդհատ հետևողական կերպով ապացուցեն, որ Ադրբեջանին են պատկանում այն տարածքները, որտեղ գտնվում է ներկայիս Հայաստանը: Մենք պետք է դա անենք: Մենք պետք է ապագա սերունդների համար բացենք ճանապարհը»⁵: Ադրբեջանի նախագահը դեռ մեկ տարի առաջ էր իր այս կոչերը ամրագրել օրինակով. 1998 թ. մարտի 26-ի՝ Հ. Ալիևի հատուկ հրամանագրով մարտի 31-ը հայտարարվեց «ադրբեջանցիների ցեղասպանության օր»⁶: Խոսքը 1918 թ. Բաքվի բոլշևիկների և մուսավաթականների միջև քաղաքական պայքարի սրման հետևանքով մենատիրության համար ծավալված կարճաժամկետ մարտերի մասին է: Ալիև ավագը փորձում էր այդ բախումները ադրբեջանցիների ցեղասպանություն որակել⁷: Նույն քաղաքականության շարունակողը դարձավ Ադրբեջանի ներկայիս նախագահ Իլհամ Ալիևը՝ մի տարբերությամբ, որ նա հարևան պետության ղեկավարներից առաջինը պաշտոնապես հայտարարեց համացանցում պատմագիտական ակտիվ քարոզչություն տանելու կարևորության մասին: 2005 թ. Ադրբեջանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի 60-ամյակին նվիրված հանդիսավոր արարողության ժամանակ Ի. Ալիևը, հոր պես կարևորելով Հայաստանի կողմից Ադրբեջանի պատմությունը, իբրև թե, կեղծելու դեմ ադրբեջանական հումանիտար մտքի ակտիվ պայքարը, հավելեց. «Տեղեկատվական-հաղոր-

⁵ Вступительное слово и заключительная речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на заседании государственной комиссии по 75-летию юбилею Нахчыванской Автономной Республики - 9 февраля 1999 года (14.02.2019):

⁶ Государственные праздники и памятные даты Азербайджанской Республики (15.02.2019):

⁷ Բաքվում 1918 թ. մարտին տեղ գտած իրադարձությունների վերաբերյալ հայկական կողմի ուսումնասիրություններից (Ստեփանյան 2011, Օգաննիսյան 2014, 274-277, Մելիքյան 2018) զատ, առկա են նաև օտար ականատեսների հուշագրություններ (Ranald MacDonell 1938; Байков 1923), որոնք խնդրի բազմակողմանի դիտարկումների շնորհիվ անհիմն են դարձնում ադրբեջանական կողմի մեղադրանքները:

դակցական տեխնոլոգիաների օգնությամբ ներկայումս մենք կարող ենք տեղ հասցնել մեր մտքերը, մեր իրողությունները ցանկացած լսարանի: Անհրաժեշտ է ավելի ակտիվ ձևով այդ աշխատանքը տանել համացանցում: ...Մեզ անհրաժեշտ է համատեղ իրականացնել այդ աշխատանքը: Ես չեմ ասում, որ մենք, մեր հարևանների պես, պետք է գեղծենք պատմությունը: Ոչ, մեզ պարզապես անհրաժեշտ է ճշմարտությունը, հեռավոր և մոտ պատմության իրողությունները աշխարհին հասցնել: ...Այդ նպատակով կստեղծվեն բոլոր անհրաժեշտ պայմանները, կհատկացվեն հավելյալ միջոցներ: Մեզ անհրաժեշտ է այդ աշխատանքը ծրագրային ձևաչափով իրականացնել»⁸: 2011 թ. Ադրբեջանի գիտությունների ազգային ակադեմիայի տարեկան ընդհանուր ժողովում նա արդեն ավելի «մասնագիտական դիտարկումներ» կատարեց. ավանդական դարձած՝ Լեռնային Ղարաբաղը «օկուպացված» է, Լեռնային Ղարաբաղը «պատմականորեն ադրբեջանական հող է» հայտարարություններից բացի, «պարզվում է», որ 1918 թ. Վ. Լենինի ղեկավարած Խորհրդային Ռուսաստանի կառավարության կողմից Կովկասի գործերով արտակարգ կոմիսար⁹ նշանակված Ստեփան Շահումյանը ավագակային խմբի ղեկավար էր: Այս դիտարկումներին ավելացան նոր հորդորներ. «Գիտական հետազոտությունները և գիտական աշխատությունները, գրքերը շատ կարևոր են: Ես շատ ուրախ եմ, որ աշխատանքը այդ ուղղությամբ է ընթանում: Մենք պետք է ավելի շատ ամրացնենք, արդիականացնենք մեր աշխատանքը այդ ոլորտում: Այդ հարցերին պետք է ակտիվորեն միանան ոչ միայն մեր գիտնականները, այլ նաև, կարծում եմ, հանրությունը՝ համացանցի միջոցով: ...Կարծում եմ, որ այդ հարցին (պատմագիտական քարոզչության – Մ.Լ.) անհրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն դարձնել: Մենք պետք է մեր քարոզչության մեջ և իբրև գործոն լայնորեն օգտագործենք հարցի գիտական կողմը»¹⁰: Իլիամ Ալիևը հետագայում ևս հանդես է եկել նմանօրինակ ելույթներով: Համացանցում հակահայ քարոզչության հարցում Ադրբեջանի պետական կառույցների համակարգմամբ հանդես գալու վերջին հիմնավոր դրսևորումներից է Ադրբեջանի Հանրապետության տրանսպորտի, կապի և բարձր տեխնոլոգիաների նախարարության պաշտոնական կայքում «Ադրբեջանի Հանրապետությունում 2014-2020 թթ. տեղեկատվական հանրության զարգացման ազգային ռազմավարություն» վերնագրով հրապարակված փաստաթուղթը. 3.1.6. կետում նշվում է՝ «տեղեկատվական հանրության պայ-

⁸ Речь Президента Азербайджана Ильхама Алиева на торжественном собрании, посвященном 60-летию Национальной Академии наук (15.02.2019).

⁹ Протоколы заседаний Совета Народных Комиссаров РСФСР 2006, 117.

¹⁰ Президент Ильхам Алиев: Необходимо разработать дополнительные механизмы для привлечения азербайджанской молодежи в науку (15.02.2019).

մաններում ժողովրդի պատմական, գրական, մշակութային ժառանգության պահպանում և լայն քարոզչություն», իսկ 15.3. կետում արդեն ամրագրվում է՝ «Ազգային ռազմավարության իրականացման ընթացքում ապահովվում է պետական մարմինների, մասնավոր հատվածի և քաղաքացիական հանրության ինստիտուտների միջև սերտ համագործակցություն և համակարգված գործունեություն, տեղեկատվական հանրության գաղափարների լայն տարածման համար իրականացվում է ակտիվ քարոզչություն»¹¹:

Համակարգում և մեթոդաբանություն

2006 թ. մինչև այսօր մենք պարբերաբար իրականացրել ենք համացանցային թեմատիկ մշտադիտարկումներ, որոնց շնորհիվ վեր են հանվել պատմագիտական ապատեղեկատվություն պարունակող ավելի քան վաթսուն ադրբեջանական կայք և բլոգ, որոնցից ներկայումս քառասունութեղ է գործում¹²: Հասանելիության իմաստով, այդ գործընթացը կարելի է բաժանել երկու փուլի: Առաջին փուլում՝ 2006-2015 թթ., վերոհիշյալ կայքերը հասանելի են եղել ՀՀ համացանցային տիրույթի օգտատերերի համար, իսկ երկրորդում՝ 2015-2019 թթ., վերոհիշյալ ցանկից պետական պատկանելության ու որոշ գիտաճանաչողական կայքեր անտրամաբանորեն անհասանելի դարձան մեզ համար: Ինչու՞ անտրամաբանորեն. քանի որ դրանց դիտարկումները այսօր էլ հնարավոր է իրականացնել շրջանցիկ կայքերի միջոցով: Ուստի, հայ հետազոտողների մուտքը նմանօրինակ կայքեր «արգելափակելու» ադրբեջանական կողմի փորձերը մասնագիտական տեսակետից անիմաստ էին:

Վերոհիշյալ կայքերը համակարգված դիտարկելու համար, փորձենք դրանք ստորաբաժանել ըստ պատկանելության տարրի: Այդ կերպ կարելի է արձանագրել երկու հիմնական խմբեր: Առաջինը իշխանության տարբեր մարմինները ներկայացնող կամ դրանց հովանու ներքո գործող, պատմագիտական ապատեղեկատվություն պարունակող հիմնական նյութերի կրիչ հանդիսացող կայքերի խումբն է, որը պայմանականորեն բնորոշենք «առաջնային» խումբ եզրույթով: Երկրորդը «առաջնային» խմբի ուղղակի ազդեցության տակ գտնվող, առանձին դեպքերում նույնիսկ ուղղորդվող,

¹¹ Национальная стратегия по развитию информационного общества в Азербайджанской Республике на 2014-2020 годы. Утверждено Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 2 апреля 2014 года (16.02.2019).

¹² Հիշյալ կայքերի համացանցային որոնման հարթակներում ցանցային վարկանիշի բարձրացման նպատակով նոր մեջբերումների առիթ չտալու, ինչպես նաև մասնագիտական այլ հարցերի պատճառով, նշված ամբողջական ցանկը չենք հրապարակում: Հոդվածում անդրադառնում ենք դրանցից առավել կարևորներին:

վերջինիս ապատեղեկատվությունը վերատարածող, ինչպես նաև «սեփական» պատմագիտական ապատեղեկատվությունը ներկայացնող կայքերի խումբն է, որն էլ պայմանականորեն բնորոշենք «երկրորդական» խումբ եզրույթով:

«Առաջնային» խմբի՝ պետական-կառավարչական հաստատությունների, պետական կարգավիճակ ունեցող գիտակրթական, գրադարանային կառույցների կայքերը հիմնականում աշխատում են մեկ ընդհանուր փոխկապակցված շղթայի շրջանակում: Դա կարելի է տեսնել առանձին ներկայացվող հարցերի կրկնվող բովանդակության օրինակով: Այս խմբում յուրօրինակ տեղ է զբաղեցնում Հայաստանի համացանցային տիրույթում անհասանելի՝ Ադրբեջանի նախագահի աշխատակազմին կից՝ «Նախագահական գրադարան» կայքը¹³: Միայն այս կայքի օրինակը բավարար է հասկանալու հակահայ գիտաճանաչողական ապատեղեկատվություն պարունակող հրատարակությունների պատրաստման հարցում պաշտոնական Բաքվի ներգրավվածության բարձր աստիճանը: Ավելին, նման հրատարակությունների բովանդակային ուղղվածությունն ու թիրախավորված թեմատիկ խնդիրները ևս իրենց արտացոլումն են գտել կայքին կից ենթադոմեյնային¹⁴, ինչպես նաև առանձին թեմատիկ կայքերում¹⁵: Հիմնականում հրատարակված մենագրությունների, կոլեկտիվ ուսումնասիրությունների, փաստաթղթերի ժողովածուների հիմքի վրա փորձ է կատարվում քննության նյութ դարձնել, այսպես կոչված, հայկական կողմի իրականացրած «մշակութային վանդալիզմի», «ահաբեկչության», «ցեղասպանության», մի կողմից էլ՝ տարածաշրջանում Ադրբեջանի պետականության շարունակական պատմություն ունենալու «փաստը արձանագրող» դրույթները: Դրանք ոչ միայն շրջանառվում են «առաջնային» խմբի ադրբեջանական կայքերում, այլ նաև տեղ են գտել «երկրորդական» խմբում: Այստեղ կարելի է առանձնացնել «Կեղծարարությունների կործանողները» համացանցային նախագիծը¹⁶: Վերջինիս հեղինակը, թեև ներկայանում է որպես պետական պաշտոնյա, անհատական հետազոտության անվան տակ հայելային մեթոդով վերոհիշյալ դրույթներին հակադիր հայկական շատ աղբյուրներ, պատմական տարբեր իրողություններ փորձում է ներկայացնել իբրև պատմական կեղծիքներ:

¹³ Президентская Библиотека (16.02.2019).

¹⁴ Агрессия. Баку 1990. 20 Января (16.02.2019); Трагедия XX века - Ходжалинский геноцид (16.02.2019); Армянские преступления: Геноцид. Депортация. Террор (16.02.2019); Азербайджанская Демократическая Республика (16.02.2019).

¹⁵ Армянский вандализм: Азербайджанские памятники, находящиеся в плену (16.02.2019); Город Иреван (16.02.2019).

¹⁶ Разрушители фальсификаций (16.02.2019).

Առհասարակ, վերոհիշյալ երկու խմբի համացանցային քարոզչության հիմնական մեթոդաբանությունը կարելի է ներկայացնել հետևյալ օրինակներով.

ա. համատեքստից դուրս բերված փաստարկների դիտարկում,

բ. տարածաշրջանային ոչ ադրբեջանցի ժողովուրդների պատմության և մշակույթի առանձին տարրերի յուրացում,

գ. հայկական կողմի առաջ քաշած պատմական մի շարք մոտեցումների՝ «ցեղասպանություն», «մասնատված հայրենիք», «մշակութային եղեռն», «խաղաղ բնակչության բռնազաղթ» և այլնի կրկնօրինակում,

դ. ադրբեջանական կողմին անուղղակի հակադրվող հայկական պատմական առանձին՝ «Հայ ժողովրդի ծագումնաբանություն», «Հայ ազատագրական շարժումը Արևմտյան Հայաստանում», «Հայոց ցեղասպանություն», «Հայ սփյուռք» հարցերի հանդեպ «նախահարձակ» հետազոտությունների ներկայացում:

Հիշյալ մեթոդաբանությունը գուցե առաջին հայացքից Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի պատմագիտական հարցերի դիտարկումներից մասամբ դուրս է թվում, սակայն դրանցում հիմնախնդրի հետ կապ հաստատելու ուղենշային հստակ մոտեցում կա: Այս թվացյալ ակտիվությունը, պաշտոնական Բաքվի հակահայ համացանցային գիտաճանաչողական քարոզչությունը զարգացնելուն ուղղված հայտարարությունները գալիս են բացատրելու հակահայ գիտաճանաչողական ապատեղեկատվություն պարունակող կայքերի՝ վերջին տասնամյակում ավելանալու միտումները, սակայն համացանցի դեպքում նման աճը միշտ չէ, որ կարող է փաստել արդյունավետ քարոզչության մասին:

Մշտադիտարկումներ և կիրառելիության արդյունավետության գործակիցը

Ադրբեջանական կողմի համացանցում ներկայացվող նյութերի կիրառելիության արդյունավետության գործակիցները պարզելու համար անդրադառնանք մեր իրականացրած բազմակողմանի մշտադիտարկման արդյունքներին: Մշտադիտարկումները սկսենք համացանցի առավել հայտնի «Գուգլի»¹⁷ և «Յանդեքսի» որոնողական համակարգերում, ինչպես նաև դիտարկենք «Google Trends-ի» և «Yandex wordstat-ի» վիճակագրա-

¹⁷ 2017 թ. Գուգլը որոնման համակարգում փոփոխել է կանոնները, որոնց համաձայն, անկախ նրանից, թե «Գուգլի» որ աշխարհագրական դոմեյնով կփնտրես (.am, .az և այլն), արդյունքները ստացվում են ըստ փնտրողի իրական տեղակայման գրանցված աշխարհագրական դոմեյնի, որը շրջանցել կարելի է միայն փնտրողի կողմից որոշ կարգավորումներ կատարելուց հետո, հմնտ. Making search results more local and relevant (01.03.2019).

կան տվյալները: Առավել իրական տվյալներ ստանալու համար իրականացրել ենք ոչ թե հասցեական, այլ՝ ընդհանրական մշտադիտարկում, որի ընթացքում օգտատերը փնտրում է ոչ թե նախապես իրեն հայտնի կայքի անվանումը կամ նյութի վերնագիրը, այլ՝ հետաքրքրող խնդրի ընդհանրական անվանումը կամ դրա հետ կապ ունեցող այլ բանալի բառեր: Հաշվի առնելով սույն ուսումնասիրության ծավալային սահմանափակումները՝ ընդհանուր մշտադիտարկման համար ընտրել ենք առավել տարածված միայն մեկ բանալի բառ՝ «Ղարաբաղ» տեղանունը: Այն փնտրել ենք խնդրո առարկայի համար համացանցի ադրբեջանական տիրույթում առավել կիրառվող երկու օտար լեզուների՝ անգլերեն «Karabakh» և ռուսերեն «Карабах» տարբերակներով: Դրանք համապատասխանաբար փնտրել ենք «google.com»-ում¹⁸ (մշտադիտարկման տեղակայման հասցե՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ) և «yandex.ru»-ում¹⁹ (մշտադիտարկման տեղակայման հասցե՝ Ռուսաստանի Դաշնություն): Մեր դիտարկումները իրականացրել ենք որոնման համակարգերի առաջին էջերում հայտնված հղումների հիման վրա: Ըստ էության, այս մշտադիտարկումը փորձ է նաև որոշակի պատկերացում կազմելու երկու գերտերությունների՝ ԱՄՆ-ի և ՌԴ-ի օգտատերերի՝ խնդրո առարկայի վերաբերյալ ցուցաբերած հետաքրքրությունների մասին: Անշուշտ, այդ պատկերացումը ամբողջական չի կարող լինել, եթե, իհարկե, որևէ կերպ կարելի է խոսել այս մասով չափելի պատկերացման մասին, սակայն այն մեզ կարող է տալ անհրաժեշտ տեղեկություններ իրատեսական դիտարկումներ կատարելու համար:

«Գուգլի» որոնողական համակարգի առաջին էջից «Ղարաբաղ» բառը երկու լեզուներով փնտրելու ժամանակ ստացանք յոթ կայքերի հղումներ: Արդյունքներից առաջին հինգը Վիքի համակարգի (wikipedia.org, wikitravel.org, wikivoyage.org) են պատկանում, դրանցից առաջին երեքը Վիքիպեդիայում՝ «Ղարաբաղ» («Karabakh») ²⁰, «Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտություն» («Nagorno-Karabakh conflict») ²¹, «Արցախի Հանրապետություն» («Republic of Artsakh») ²² վերնագրերով տեղ գտած հոդվածներն են: Անշուշտ, Վիքիպեդիայում յուրաքանչյուր գրանցված օգտատիրոջ՝ խմբագրելու հնարավորության օրինակները այս երեք հոդվածներում ակնառու են: Եվ ընդհանուր պատմական տվյալների կողքին մերթընդմերթ տեսնում ենք դեպի ադրբեջանամետ կայքեր տանող հղումներ, կողմերի դիրքորոշումները «հավասարակշռող» որոշ դիտարկումներ: Այնուամեն-

¹⁸ Գուգլի ԱՄՆ դոմեյն տիրույթի արդյունքներ (01.03.2019):

¹⁹ Յանդեքսի ռուսալեզու տիրույթի արդյունքներ (01.03.2019):

²⁰ Karabakh (01.03.2019).

²¹ Nagorno-Karabakh conflict. From Wikipedia (01.03.2019).

²² Republic of Artsakh. From Wikipedia (01.03.2019).

նայնիվ, այս հոդվածները իրենց ամբողջությամբ չեն հակադրվում Հայկական կողմի դիրքորոշմանը: Ավելին, դրանց շարքերում մենք չենք տեսնում «Karabakh» բանալի բառով Ադրբեջանի համացանցային տիրույթում դիտարկվող հոդված: Դրա փոխարեն առկա է «Republic of Artsakh» վերնագրով հոդվածը, որն ամբողջությամբ ներկայացնում է Արցախի Հանրապետության հանրագիտարանային տվյալներն ու Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության համառոտ պատմությունը: Վիքիի շարքից հաջորդ երկու կայքերը զբոսաշրջության հարթակներ են: Այստեղ Արցախի Հանրապետությունում հանգստանալ ցանկացող օտարերկրացին կստանա հիմնական տեղեկություններ, որոնք չեն հակադրվում Հայկական կողմի պաշտոնական դիրքորոշմանը: Առանձին տվյալների դեպքում է միայն նկատելի դառնում ընդհանուր օգտագործման համար հասանելի համացանցային աղբյուրներում Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի՝ դեռևս չլուծված հարցերից մեկը: Տեղորոշման մասով առաջին նյութում՝ «Լեռնային Ղարաբաղ»-ում («Nagorno-Karabakh»)՝²³ Ադրբեջանի կազմում Արցախի Հանրապետությունը ներկայացնելու հարցը լուծված չէ: Աշխարհագրական տեղորոշման անվանացանկում «Կովկասի մաս կազմող Ադրբեջանի կազմում» է ներկայացվում Լեռնային Ղարաբաղը: Նույն պատկերը տեսնում ենք նյութում ներկայացված քարտեզում, որը Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի (ԼՂԻՄ) սահմաններն է ներառում: Այս հարցը լուծված է մյուս՝ «Լեռնային Ղարաբաղ (Արցախ)» («Nagorno-Karabakh (Artsakh)»)՝²⁴ նյութում: Մշտադիտարկման շնորհիվ ի հայտ եկած վերջին երկու կայքերը վերաբերում են «Freedom House»²⁵ և «Conciliation Resources»²⁶ միջազգային կառույցներին: Առաջինի դեպքում տեսնում ենք կառույցի ազատության և ժողովրդավարության ցուցիչների հիման վրա Արցախի Հանրապետության վերջին տարիների ներքին քաղաքական զարգացումների շուրջ իրականացված վերլուծական համառոտ հոդված: Ներկայացված վիճարկելի գնահատականներից քննարկվող թեմայի համատեքստում տեղավորվում է «D₃» կետը: Հարցին, թե Արցախում գոյություն ունե՞ն ընդհանուր քաղաքական գաղափարախոսական ազդեցությունից անկախ ակադեմիական և կրթական համակարգեր՝ կառույցի ներկայացրած հոդվածում նշվում է. «Դպրոցներն ու համալսարանները գտնվում են քաղաքական ազդեցության և ճնշման ներքո, որպեսզի խուսափեն զգայուն թեմաների վերաբերյալ տարածայն տեսակետներից, հատկապես տարածքային անվտանգության և կարգավիճակի հետ կապված հարցերում, դասավանդողները

²³ Nagorno-Karabakh (01.03.2019).

²⁴ Nagorno-Karabakh (Artsakh) (01.03.2019).

²⁵ Freedom House, Nagorno-Karabakh (01.03.2019).

²⁶ Conciliation Resources, History: Nagorny Karabakh conflict 01.03.2019).

զբաղված են այդպիսի հարցերի մասով ինքնագրաքննությամբ»: Ակնհայտ է, որ ակնարկը առավելապես վերաբերում է ազգային պատմության՝ Հայոց պատմության դասավանդման և հետազոտական հարցերին: Այստեղ արդեն նկատվում է Արևմտյան արժեհամակարգի ազդեցությունը, որում ազգային արժեքների առաջնահերթությունը իր տեղը զիջում է բազմամշակութայնությանը: Երկրորդ նյութում համառոտ ներկայացված է հիմնախնդրի պատմությունը՝ զերծ մնալով միակողմանի գնահատականներից: Այստեղ, այնուամենայնիվ, տեղ է գտել, այսպես կոչված, ադրբեջանական յոթ բռնազավթված շրջանների դրույթը, ինչպես նաև հիմնախնդրի կողմերի՝ իբրև հավասար չափով տուժածների ներկայացնելու մոտեցումը:

«Գուգլի» մյուս հարթակում՝ «Google Trends»-ում, կրկին փնտրելով «Karabakh» բանալի բառը, նախորդ որոնման արդյունքները առանձին ցուցանիշներով լրացնող պատկեր ենք ստանում²⁷: Հարթակի շնորհիվ պատկերացում ենք կազմում այն մասին, որ 2004 թ. առ այսօր «Գուգլի» որոնման հարթակի ԱՄՆ-ի աշխարհագրական դոմեյնից կատարված «Karabakh» բանալի բառով հարցման ժամանակ՝

ա. 100-բալանոց գնահատման սանդղակում առավելագույնս ակտիվ որոնման ժամանակահատվածը 2005 թ. ապրիլին արձանագրված ամենաբարձր 26 բալից հետո բացարձակ աճի է հասել 2016 թ. ապրիլին՝ կազմելով 100 բալ:

բ. 100-բալանոց գնահատման սանդղակում առավելագույն ակտիվությամբ որոնող՝ ԱՄՆ-ի երկրամասերից առաջին երկու տեղը զբաղեցրել են Կոլումբիայի շրջանը՝ 100 բալ, Կալիֆոռնիայի նահանգը՝ 58 բալ, որոնցից հետո եղած երկրամասերի ցուցանիշներն ու զբաղեցրած տեղերը պարբերաբար փոփոխվում են:

գ. Հիշյալ բանալի բառին զուգահեռ ԱՄՆ-ի օգտատերերի կողմից առավել փնտրվող հինգ բառերն ու արտահայտությունները հաջորդաբար եղել են՝ «Armenia», «Armenia Karabakh», «Karabakh News», «Karabakh War», «Nagorno Karabakh War»:

Դիտարկելով վերոհիշյալ երեք կետերի տվյալները՝ կարելի է եզրակացնել, որ ԱՄՆ-ի օգտատերերը առավել զգայուն են եղել 2016 թ. ապրիլյան քառօրյալի շրջանում, աշխարհագրորեն առավել հետաքրքրվող երկրամասեր են եղել ԱՄՆ-ի կառավարչական կենտրոն համարվող Կոլումբիայի շրջանն ու ամենահայաշատ նահանգ Կալիֆոռնիան: Զուգահեռաբար փնտրված բառերն ու արտահայտությունները վկայում են, որ ԱՄՆ-ի օգտատերերին հետաքրքրել են Հայաստանի Հանրապետության մասին տեղեկություններն ու Հայաստան-Արցախ կապը, փորձել են տեղեկանալ

²⁷ Google Trends, Karabakh (01.03.2019).

ընթացիկ նորություններից, հիմնախնդրի փոխարեն գերիշխել են պատե-
րագմի ընկալման ներքո որոնվող տեղեկությունները:

Ընդհանուր առմամբ, պետք է արձանագրել, որ «Գուգլի» վերոհիշյալ մշտադիտարկումը ի ցույց չբերեց ադրբեջանական պատմագիտական բովանդակությամբ ապատեղեկատվություն պարունակող կայքեր: Սակայն փաստը, որ ստացված արդյունքների ճնշող մեծամասնությունը գիտաճանաչողական բնույթի է, խոսում է ԱՄՆ-ի անգլալեզու օգտատերերի հիմնախնդրի պատմությանը ծանոթանալու առաջնահերթության մասին:

Եթե «Յանդեքսի» որոնման համակարգում ի հայտ եկած տասնչորս կայքերից մի կողմ դնենք ընդհանրական արդյունքներ բերող *քարտեզներ*, *տեսանյութեր*, *լուսանկարներ*, *նորություններ* բաժինները, ապա մնացյալ արդյունքներից կունենանք վեց գիտաճանաչողական բնույթի կայքեր: Առաջին երկուսը Վիքիպեդիայի ռուսալեզու տարբերակում ներկայացված հոդվածներն են՝ «Ղարաբաղ» («Карабах»)²⁸, «Լեռնային Ղարաբաղ» («Нагорный Карабах»)²⁹: Հաջորդ՝ երրորդ³⁰ ու չորրորդ³¹ արդյունքները վերջիններիս արտատպված տարբերակներն են, որոնք ներկայացված են «Վիքի 2» հարթակի շրջանակում: Բովանդակային մասով Վիքիպեդիայի վերոհիշյալ հոդվածները նման են մեր կողմից արդեն հիշատակված անգլերեն նույնատիպ հոդվածներին: Հինգերորդը բառարանների, հանրագիտարանների, գրախանութների և ֆիլմերի պաշարներում որոնում կատարող ռուսական հայտնի «Ակադեմիկ» («Академик») համացանցային համակարգում տեղ գտած «Լեռնային Ղարաբաղ» («Нагорный Карабах») հոդվածն է: Այն ևս գրեթե չի տարբերվում Վիքիպեդիայի ռուսերեն համանուն հոդվածից: Ինչպես և «Գուգլի» արդյունքներում, այստեղ ևս հանդիպում ենք զբոսաշրջության հարթակներ: Առաջինը ամերիկյան հանրահայտ «TripAdvisor» զբոսաշրջային հարթակն է³², որում պարզապես ներկայացված է Արցախի տեսարժան վայրերի ցանկը: Ի տարբերություն «TripAdvisor»-ի՝ մյուս կայքում «Լեռնային Ղարաբաղ» (Արցախ) («Нагорный Карабах (Арцах)») վերնագրով գիտաճանաչողական բնույթի հոդվածի ենք հանդիպում³³: Խմբագիրը ներկայացնում է Արցախ կատարած իր ճանապարհորդությունը՝ անդրադառնալով ոչ միայն զբոսաշրջիկին հետաքրքրող կազմակերպական հարցերի, այլ նաև փորձում է օգտատերերին ներկայացնել որոշ պատմական տվյալներ՝ ամեն կերպ պահպանելով հավասարակշիռ մոտեցում:

²⁸ Карабах. Материал из Википедии (01.03.2019).

²⁹ Нагорный Карабах. Материал из Википедии (01.03.2019).

³⁰ Карабах. Из Википедии (01.03.2019).

³¹ Нагорный Карабах. Из Википедии (01.03.2019).

³² Достопримечательности в Нагорном Карабахе (01.03.2019).

³³ Нагорный Карабах (Арцах) (01.03.2019).

Ի տարբերություն «Գուգլի»՝ «Յանդեքսում» հանդիպում ենք դեպի սոցիալական ցանց տանող արդյունքի: Ռուսալեզու համացանցային տիրույթում մեծ համբավ ունեցող «В Контакте» սոցիալական ցանցի «Լեոնային Ղարաբաղ» («Нагорный Карабах») ադրբեջանական պատկանելության մասին³⁴ դիտարկման պահին արդեն ուներ 16688 հետևող: Այն ավելի շատ լրատվական ուղղվածության է:

«Yandex wordstat»-ում ևս վիճակագրական հետաքրքիր տվյալներ ենք ստանում: «Ղարաբաղ» («Карабах») բառը և այն արտահայտություններում փնտրելու՝ մարտ ամսի դրությամբ վիճակագրական տվյալներում արձանագրված մեծաքանակ անվանացանկի առաջին հինգ տեղի պատկերը հետևյալն է. «Ղարաբաղ» («Карабах»)՝ 81802, «Լեոնային Ղարաբաղ» («Нагорный Карабах»)՝ 25419, «Ղարաբաղի նորություններ» («Новости Карабаха»)՝ 7588, «Ադրբեջան Ղարաբաղ» («Азербайджан Карабах»)՝ 5142, «Ղարաբաղն այսօր» («Карабах Сегодня»)՝ 4102 անգամ³⁵: Ըստ Եվրասիական տարածաշրջանի (այդ թվում՝ ԱՊՀ և Ռուսաստանի Դաշնության), հիշյալ բանալի բառը մարտ ամսում փնտրված երկրամասերում³⁶ առաջին տեղը զբաղեցնում է Եվրասիան՝ 81598 անգամ: Դրանից 72215 անգամը բաժին է հասնում Ռուսաստանի Դաշնությանը, որից 27376-ը՝ Կենտրոնական Դաշնային շրջանին, 10093-ը՝ Հարավային Դաշնային շրջանին, 9850-ը՝ Մերձվոլգյան Դաշնային շրջանին: 2017 թ. մարտ ամսվա 104191 անգամ փնտրված արդյունքի համեմատությամբ 2018 թ. մարտ ամսին 71933 անգամ է «Ղարաբաղ» («Карабах») բառը փնտրվել, իսկ 2017 թ. առավելագույն արդյունքը արձանագրվել է սեպտեմբերին՝ 199100 անգամ, 2018 թ. օգոստոսին՝ 155251 անգամ³⁷: «Yandex wordstat»-ում ստացված ցուցանիշներն, իրենց հերթին, բավական խոսուն են: «Google Trends»-ի պես, այստեղ «Արցախ» տեղանունը բացակայում է, իսկ տեղանվան «Ղարաբաղ» տարբերակը կրկին փնտրում են նորություններ բառի հետ: Երկու հարթակների արդյունքների միջև հիմնական տարբերությունը կարելի է տեսնել տեղանվան «Ղարաբաղ» տարբերակի մասնակցությամբ փնտրվող արտահայտություններում. անզվերենի դեպքում օգտատերերը փորձում են կապ գտնել Ղարաբաղի և Հայաստանի միջև, ծանոթանալ Ղարաբաղի շուրջ ծավալված պատերազմական գործողությունների հարցերին, իսկ ռուսերենի դեպքում Ղարաբաղի հետ կապը փորձում են գտնել Ադրբեջանի հետ, ծանոթանալ ավելի շատ ներկա վիճակին:

³⁴ Нагорный Карабах (01.03.2019).

³⁵ Что искали со словом «Карабах». Yandex wordstat (02.04.2019).

³⁶ Всего показов по фразе «Карабах». Yandex wordstat (02.04.2019).

³⁷ История показов по фразе «Карабах». Yandex wordstat (02.04.2019).

Այս անգամ ևս արձանագրենք, որ «Յանդեքսի» վերոհիշյալ մշտադիտարկումը, ինչպես «Գուգլի» դեպքում, ի ցույց չբերեց ադրբեջանական պատմագիտական բովանդակությամբ ապատեղեկատվություն պարունակող կայքեր: Առկա պատմագիտական բովանդակությամբ տեղեկատվություն պարունակող կայքերն էլ, որոնք «Յանդեքսում» արձանագրված ընդհանուր արդյունքի ավելի քան 40 տոկոսն են կազմում, հանրագիտարանային բնույթի գիտաճանաչողական աղբյուրներ են:

Եզրակացություններ

Մեր ուսումնասիրության շնորհիվ վեր հանված ադրբեջանական առկա բավական մեծ ծավալի պատմագիտական ապատեղեկատվության օրինակներին զուգահեռ՝ երկու որոնման համակարգերում իրականացված մշտադիտարկումները գալիս են հաստատելու, որ ոչ պատմագիտական շրջանակների համար Ադրբեջանի կողմից պետական բարձր հովանավորությամբ իրականացվող քարոզչությունը՝ ի դեմս պատմագիտական բովանդակությամբ ապատեղեկատվություն պարունակող կայքերի, իրականում, լայն իմաստով, հասանելի չէ նշված շրջանակներին: Ավելին, եթե հաշվի առնենք այդ շրջանակները ներկայացնող օգտատերերի՝ հակամարտող կողմերից ոչ մեկին չպատկանելու հանգամանքը, իհարկե, երկու բացառությամբ՝ հայկական և ադրբեջանական սփյուռքների, դժվար չէ եզրակացնել, որ նրանք Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի առանձին հարցերի շուրջ հիմնականում չեն իրականացնում խորքային որոնումներ: Հակառակ դեպքում դա կհանգեցներ այդ կայքերի՝ համացանցի որոնման հարթակների վարկանշային ավելի բարձր տողերում հայտնվելուն, որը և չարձանագրվեց մեր մշտադիտարկումների ընթացքում: Ուստի, համացանցում ադրբեջանական պատմագիտական ապատեղեկատվությունը չունի բավարար չափով անզլախոս և ռուսախոս հետևողներ ու տարածելիության մասով անարդյունավետ է: Հետևաբար, մեր գլխավոր աշխատանքը այս ուղղությամբ պետք է լինի առկա պատմագիտական ապատեղեկատվությունը ոչ թե ուղղակի ձևով հերքելը, այլ նույն շրջանակներին հասու լեզուներով, բովանդակային ընկալելի ձևաչափով, համացանցի առավելագույն տարածելիություն ապահովող գործիքակազմի կիրառմամբ, այլընտրանքային պատմագիտական տեղեկատվություն տրամադրելը:

Գրականություն

Գուգլի ԱՄՆ դոմեյն տիրույթի արդյունքներ, <https://clck.ru/FHPAv> (01.03.2019):
Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիր, <https://bit.ly/2XgzVjT> (12.02.2019):

- Մելիքյան Վ. 2018, Պայքար Բաքվի համար (1917 թ.- 1918 թ. ապրիլ), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 224 էջ:
- Յանդեքսի ուսալեզու տիրույթի արդյունքներ, <https://clck.ru/FUG5V> (01.03. 2019):
- Ստեփանյան Գ. 2011, Բաքու քաղաքի հայության պատմությունը (պատմաժողովրդագրական ուսումնասիրություն), Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հրատ., 650 էջ:
- Агрессия. Баку 1990, 20 Января, <https://bit.ly/2TqrNfr> (16.02.2019).
- Азербайджанская Демократическая Республика, <https://bit.ly/3bSpw3h> (16.02. 2019).
- Армянские преступления: Геноцид. Депортация. Террор, <https://bit.ly/3d3vYpD> (16.02.2019).
- Армянский вандализм: Азербайджанские памятники, находящиеся в плену, <https://bit.ly/2W008HE> (16.02.2019).
- Байков Б. 1923, Воспоминания о революции в Закавказье, «Архив русской революции», изданный И. Гессеном, т. 9, Берлин, «Слово», 307 с.
- Бунятов З. 1965, Азербайджан в VII-IX веках, Баку, изд. АН Азерб. ССР, 383 с. Всего показов по фразе «Карабах». Yandex wordstat, <https://clck.ru/FUKwY> (02.04.2019).
- Вступительное слово и заключительная речь Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на заседании государственной комиссии по 75-летию юбилею Нахчыванской Автономной Республики - 9 февраля 1999 года, <https://lib.aliyev-heritage.org/ru/5091911.html> (14.02.2019).
- Город Иреван, <https://bit.ly/3bM61ZX> (16.02.2019).
- Государственные праздники и памятные даты Азербайджанской Республики, <https://lib.aliyev-heritage.org/ru/85549954.html> (15.02.2019):
- Достопримечательности в Нагорном Карабахе, <https://clck.ru/FUJgf> (01.03.2019).
- История показов по фразе «Карабах». Yandex wordstat, <https://clck.ru/FULQT> (02.04.2019).
- Карабах. Из Википедии, <https://clck.ru/FQUeD> (01.03.2019).
- Карабах. Материал из Википедии, <https://clck.ru/FQUb9> (01.03.2019).
- Нагорный Карабах (Арцах), http://takliono.ru/karabah_artsakh/ (01.03.2019).
- Нагорный Карабах, https://vk.com/karabakh_azerbaycan (01.03.2019).
- Нагорный Карабах. Из Википедии, <https://clck.ru/FUJ2M> (01.03.2019).
- Нагорный Карабах. Материал из Википедии, <https://clck.ru/FUHgT> (01.03.2019).
- Национальная стратегия по развитию информационного общества в Азербайджанской Республике на 2014-2020 годы. Утверждено Распоряжением Президента Азербайджанской Республики от 2 апреля 2014 года, <https://bit.ly/2APUQmn> (16.02.2019).
- Оганнисян М. 2014, Закавказье в годы Первой мировой войны глазами русского очевидца, «Казачи и горцы в годы Первой мировой войны: материалы Всероссийской научной конференции с международным участием», Ростов н/Д: изд-во ЮНЦ РАН, с. 274-277.

- Президент Ильхам Алиев: Необходимо разработать дополнительные механизмы для привлечения азербайджанской молодежи в науку, Агентство международной информации Trend, 27 апреля 2011, <https://clck.ru/FHLLo> (15.02.2019).
- Президентская Библиотека, <https://bit.ly/2LNzx77> (16.02.2019).
- Протоколы заседаний Совета Народных Комиссаров РСФСР. Ноябрь 1917-март 1918 гг. 2006, Москва, РОССПЭН, 520 с.
- Разрушители фальсификаций, <https://nofalsify.com> (16.02.2019).
- Речь Президента Азербайджана Ильхама Алиева на торжественном собрании, посвященном 60-летию Национальной Академии Наук (14-12-2005 14:15), Официальный сайт Президента Азербайджана, <https://bit.ly/2Tp26vQ> (15.02.2019).
- Трагедия XX века - Ходжалинский геноцид, <https://bit.ly/36h4yda> (16.02.2019).
- Что искали со словом «Карабах». Yandex wordstat, <https://clck.ru/FUKaM>, (02.04.2019):
- Conciliation Resources, History: Nagorny Karabakh conflict, <https://bit.ly/3bNBCL3> (01.03.2019).
- Freedom House, Nagorno-Karabakh, <https://bit.ly/3bRLKT5> (01.03.2019).
- Google Trends, Karabakh, <https://clck.ru/FQ5hR> (01.03.2019).
- Internet Usage Statistics. The Internet Big Picture. World Internet Users and 2020 Population Stats, <https://www.internetworldstats.com/stats.htm> (03.03.2020).
- Karabakh, <https://en.wikipedia.org/wiki/Karabakh> (01.03.2019).
- Making search results more local and relevant, <https://bit.ly/2z8Mt52> (01.03.2019).
- Nagorno-Karabakh (Artsakh), <https://bit.ly/2LZELwV> (01.03.2019):
- Nagorno-Karabakh conflict. From Wikipedia, <https://clck.ru/FUHW3> (01.03.2019).
- Nagorno-Karabakh, <https://wikitravel.org/en/Nagorno-Karabakh> (01.03.2019):
- Ranald MacDonell 1938, ...And Nothing Long, London, Constable and Company Ltd., 328 p.
- Republic of Artsakh. From Wikipedia, <https://clck.ru/FUHYF> (01.03.2019):
- World Development Indicators: Armenia, Azerbaijan, Georgia, <https://clck.ru/FFm5Y> (12.02.2019).

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ ՀԱՄԱՅԱՆՑԻ ԱԴԻԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՏԻՐՈՒՅԹՈՒՄ

Մեր Հովհաննիսյան

Հայոց երկու պետությունների նորոյա մարտահրավերներից մեկը շարունակում է մնալ Ադրբեջանի կողմից վարվող ապատեղեկատվական քարոզչությունը, որում իր ուրույն տեղն է զբաղեցնում համացանցում տարածվող ապամազիտական բովանդակությամբ ապատեղեկատվությունը: Վերջինիս

արդյունավետության գործակիցը պարզելու համար իրականացվել է համացանցում Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի պատմագիտական հարցերի ներկայացվածության արդի վիճակի գնահատումը: Առհասարակ, Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի պատմագիտական հարցերն ընդգրկող մասնագիտական գրականությունը համացանցում շարունակ որոնողական համակարգերի առաջին հորիզոնականներում է հայտնվում, երբ Արցախի վերաբերյալ թեմատիկ որոնում է իրականացվում: Դիտարկումները ցույց են տալիս, որ ադրբեջանական կողմը համացանցում արտաքին աշխարհի համար Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի թեմայով նմանօրինակ քարոզչությունը առավել հաճախ իրականացնում է անգլերեն և ռուսերեն լեզուներով: Այդ քարոզչությունն առաջ տանող կայքերը կարելի է բաժանել առաջնային և երկրորդական խմբերի: Դրանցում առկա գրականությունը հիմնականում շատ ընդհանուր մեթոդաբանություն ունի և հաճախ է հանդիպում երկու խմբերում: Ադրբեջանի իշխանական կառույցները ակտիվորեն ուղղորդում են առաջնային խմբի կայքերին: Սակայն, իրականացված թեմատիկ մշտադիտարկումները ցույց են տալիս, որ հակառակ ադրբեջանական կողմից տարվող ծավալուն աշխատանքների՝ նման կայքերի՝ ապատեղեկատվություն պարունակող գրականությունը թիրախային լսարանի համար համացանցում հասանելիության շատ ցածր ցուցանիշներ ունի:

Բանալի բառեր՝ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդիր, համացանց, պատմագիտություն, ապատեղեկատվություն, քարոզչություն, վիճակագրություն, հասանելիության գործակից:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕЗЕНТАЦИИ НАГОРНО-КАРАБАХСКОЙ ПРОБЛЕМЫ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВЕ

Мгер Оганнисян

По сей день одной из злободневных проблем остается проводимая Азербайджаном дезинформационная пропаганда, важное место в которой занимает распространяемая в сети историографическая дезинформация. С целью определения коэффициента ее эффективности была проведена оценка современного состояния презентации в сети историографических вопросов, касающихся Нагорно-Карабахской проблемы. В целом специальная литература, освещающая историографические вопросы Нагорно-Карабахской проблемы, выносятся на первые позиции поисковых систем при тематическом запросе по Арцаху. Азербайджанская сторона в большинстве случаев проводит подобную пропаганду для внешнего мира на английском и русском языках. Литература, размещенная на подобных сайтах, как правило, имеет общую методологию и ее

можно найти как на сайтах первостепенной значимости, так и второстепенной. Правительственные структуры Азербайджана активно курируют сайты первостепенной значимости. Однако тематический мониторинг явствует о том, что, несмотря на масштабную работу, проводимую азербайджанской стороной, показатели доступности материалов, содержащих дезинформацию, для целевой аудитории в интернете очень низкие.

Ключевые слова – Нагорно-Карабахская проблема, интернет, историография, дезинформация, пропаганда, статистика, коэффициент доступности.

ON SOME ISSUES OF PRESENTATION OF THE NAGORNO-KARABAKH PROBLEM IN AZERBAIJANI INTERNET SPACE

Mher Hovhannisyan

One of the contemporary challenges of the two Armenian states to this day remains the misinformation propaganda carried out by Azerbaijan, in which the historiographic misinformation disseminated in the network occupies an important place. In order to determine its efficiency ratio, an assessment was made of the current state of the presentation of historiographic issues related to the topic of the Nagorno-Karabakh problem in the network. In general, the specialized literature covering the historiographic issues of the Nagorno-Karabakh problem is displayed in the first positions of the search engines with a thematic query regarding Artsakh. Observations showed that the Azerbaijani side in most cases conducts similar propaganda for the outside world in English and Russian. Sites actively conducting this propaganda can be divided into primary and secondary groups. The literature posted on them, as a rule, has a common methodology and can be found on the websites of both groups. The governmental structures of Azerbaijan are actively directing the websites of the primary group. However, the conducted thematic monitoring showed that, despite the large-scale work carried out by the Azerbaijani side, the availability indicators of materials containing misinformation for the target audience on the Internet are very low.

Key words – Nagorno-Karabakh problem, Internet, historiography, misinformation, propaganda, statistics, availability ratio.